

NAGY BOTOND

Háromszék közigazgatása 1918–1940 között¹

Az új hatalmi struktúra és közigazgatás kiépülése (1918–1920)

Háromszéken a régi hatalmi rendszer eróziója a Monarchia haderejének összeomlása és az országos szintű eseménysorozatok helyi hatásként 1918 késő őszién visszafordíthatatlan állapotba jutott. Tanulmányunk a középszintű, megyei igazgatás 1918–1920 közötti működését, átalakulását vizsgálja, kizárólag az ezt befolyásoló eseményekre és folyamatokra összpontosít.

Háromszék vármegye törvényhatósági bizottsága november 11-én tartotta utolsó közgyűlését. A testület az országos Magyar Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásról határozott. Az alispán, dr. Török Andor ez alkalommal a küszöbön álló román megszállásról tájékoztatta a jelenlévőket: *„mi már nem vagyunk hadviselő felek, és mivel mi ellenállást nem fejtenénk ki, az idegen országok csak egyszerűen bevonulnának hozzánk és mi az egész világ nemzetközi oltalmába ajánlanók magunkat.”*²

A megyeszékhely Sepsiszentgyörgyöt december 7-én reggel szállta meg egy század katonaság Dumitru Tigoianu százados vezetése alatt.³ Tigoianu százados első rendeletében a hivatalok helyben maradásáról és zavartalan működésük fenntartásáról intézkedett, azzal a kikötéssel,

1 Készült a Kisebbségi magyar közösségek c. OTKA kutatás (109173. sz.) keretében. Támogatta a MOL Zrt. és Közéletre Nevelésért Alapítvány.

2 Román Nemzeti Levéltár Kovászna megyei Hivatala (a továbbiakban RNLKMH), Fond 9 Háromszék vármegye iratai, 1. állag (á.). Közgyűlési jegyzőkönyvek, 150. kötet (köt.). 1918. november 11./379. jegyzőkönyvi pont (jkvp.).

3 Uo. 14. fond, 5/a. állag, 142. köt. 1918. december 14./72. jkvp.

hogy azok nem hozhatnak románellenes intézkedést.⁴ Az év végéig a megyeszékhely és a vármegye közigazgatási szervezetének összetétele és hatásköre gyakorlatilag nem szenvedett változást (a forradalmi fordulat előtti állapotokhoz viszonyítva), annak ellenére, hogy a megszálló század ellen helyi szervezkedés történt, majdnem fegyveres összecsapásra került sor. Az ezt követő szigorítások a lakosság életvitelére voltak hatással és nem a helyi közigazgatás működésére.⁵

Az erdélyi románság gyulafehérvári gyűlése után a Nagyszebenben Iuliu Maniu vezetése alatt megalakult hatalmi szerv a közigazgatási struktúra átvételét prioritásként határozta meg. A bukaresti kormány a Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) hatáskörébe utalta a *közszolgálatok* működtetését,⁶ amely december 14-én a románokhoz intézett első felhívásában a közigazgatás új alapokra helyezését ígérte, a budapesti kormánnyal való kapcsolatok megszakítására szólította fel a lakosságot, valamint az addig hivatalban lévő román nemzetiségű tisztviselőket meghívta az új román adminisztrációba.⁷ Tíz nappal később felhívással fordult a nemzeti tanácsokhoz, amely által bekérte a községek szintjén a tanácsok alakuló jegyzőkönyveit és a tisztviselők (polgármester, jegyző, pénztáros, esküdt stb.) listáját, amelyekben megjelölni kérte, hogy régi vagy új a listába felvett tisztviselő, illetve az illető letette-e az esküt a nemzeti tanács előtt. Ugyanakkor jelentést kért a község politikai-közigazgatási állapotáról, az ellátásról, nemzeti gárdákról, a közbiztonság-

4 Nagy Szabolcs: Impériumváltás Sepsiszentgyörgyön 1918–1919. In: *Acta Siculica, 2012–2013*. Sepsiszentgyörgy, 2013. 350.

5 Uo. 351.

6 Erdélynek a Román Királysághoz való csatlakozását kimondó 3631/1918. december 11. sz. törvényerejű rendeletben a közszolgálatok (serviciile publice) megnevezés szerepel, ami az önkormányzatok hatáskörébe tartozó, valamint ezeknek a hatásköréből már korábban a minisztériumoknak alárendelt, decentralizált közigazgatási intézmények összességét foglalta magában. A Román Királyi Kormány közvetlenül a saját hatáskörébe utalta a külügyet, hadügyet, a vasútra, postára, távírdára, telefonra vonatkozó ügyeket, a vám- és pénzügyet, az állambiztonságot. Lásd: *Gazeta Oficială publicată de Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor Românești din Ungaria* (a továbbiakban GOCD), 18/31 decembrie 1918.

7 *GOCD*, 1/14 decembrie 1918.

ról, a román nemzetiségűeket november 1-je óta ért esetleges bántalmazásokról, illetve újabb listát a román nemzetiségű értelmiségiekről.⁸ Úgy tűnik, az új hatalmi rendszer kiépítését alulról képzelte el a Kormányzótanács, mivel a vármegyei és járási tisztviselők listáját ugyanekkor nem kérték be. Ezeken a szinteken a régi tisztviselők beágyazottságát túl erősnek ítélték meg, egyelőre a várható konfrontációt szándékozták elkerülni.

Háromszéken az új hatalmi rendszer kiépülése gyakorlatilag 1919 elején kezdődött, amikor Tigoianu alakulatához csatlakozott a 4. Roşiori ezred. Az események további alakulása azt mutatja, hogy az erősebb katonai jelenlét a polgári berendezkedésnek volt hivatott fedezetet nyújtani. Január folyamán a vármegyei közigazgatási szervezet ügyvitele a körülményekhez képest normális mederben haladt.⁹ Kapcsolata a magyar kormánnyal meglehetősen hiányos volt, majd a hónap végére az iktatókönyv tanúsága szerint meg is szűnt.¹⁰ Ezzel szemben a nagyszebeni Kormányzótanács első utasítását január 20-án iktatták az alispáni hivatalnál.¹¹ A román prefektus, dr. Nicolae Vecerdea január 30-án jelentkezett be. Külön érdekessége az esetnek, hogy nem szerepel a neve a Kormányzótanács azon közleményében, amelyben az erdélyi törvényhatóságok élére kinevezett prefektusok nevét tette közhírré.¹² Az alispán, dr. Török Andor megfogalmazása szerint az új román prefektus „*Háromszékvármegye főispáni székét katonai címén elfoglalta*”. E körülmény alapján pedig felmerül a kérdés, hogy a Kormányzótanács külön eljárást alkalmaz-

8 Uo. 11/24 decembrie 1918.

9 Az ügyiratok volumenét tekintve nem tapasztalható különösebb eltérés a korábbi évek gyakorlatához képest, összesen 1028 darab iktatmányt regisztráltak. RNLKmH, F 9. 3. á. Közigazgatási iktató- és mutatókönyvek, irattári sorkönyvek. 227. kötet.

10 Utolsó iktatmányt, az Országos Közélelmezési Hivatal egyik átiratát január 27-én regisztrálták. RNLKmH, F 9. 3. á. 227. köt. 812. iktatószám (ikt.).

11 Az utasítás megtiltja a burgonya és gabonaneműekből szeszfőzésre való felhasználását. RNLKmH, F 9. 3. á. 227. köt. 662. ikt.

12 Az erdélyi vármegyék és törvényhatósági jogú városok élére kinevezett prefektusok listáját január 27-én tette közzé a Kormányzótanács, ebben nem szerepelt Csík, Háromszék és Udvarhely vármegyék prefektusa. Lásd: *GOCD*, 14/27 ianuarie 1919.

zott az esetében, vagy annak tudta és előzetes legitimációja nélkül került Háromszék vármegye élére, illetve Bukarest embere-e? A prefektus az első napon kijelentette, hogy a tisztviselőktől nem kíván esküt, a hivatal pedig a fennálló törvények és jogszabályok alapján folytassa működését. Rossz egészségügyi állapotára hivatkozva, további részletkérdések megvitatásától elzárkózott.¹³ Február első napján azonban a román katonaság a vármegyeház ormára román nemzeti zászlót tűzött ki, a vármegyeház padlásán tárolt magyar zászlót elkobozta, amit dr. Török alispán a belgrádi fegyverszüneti szerződés I. pontjának megszegéseként, a hivatal román államhatóság alá vonásaként értelmezett: „*az aktust jogszerűnek el nem ismerhetem, de mint erőhatalmi tény tudomásul veszem*”. Ennek okán benyújtotta lemondását a prefektusnak és dr. Béli Pál vármegyei első főjegyző, illetve dr. Demeter Gyula másodfőjegyző távolléte okán a rangidős tisztviselőnek, Ütő Áron árvaszéki elnöknek adta át a hivatalt.¹⁴ A következő két napban további 38 közigazgatási alkalmazott mondott le az állásáról, beleértve tisztviselőket és szolgaszemélyzetet: az alispáni hivatalnál 21 személy, az árvaszéknél 8 személy (beleértve az alispáni teendőkkel megbízott elnököt), Sepsi járás szolgabírói hivatalánál összesen 9 személy. Az utóbbi két hivatalnál az egész testület lemondott, az alispáni hivatalnál 6 személy maradt: egy aljegyző és a szolgaszemélyzet tagjai.¹⁵ A lemondások kizárólag a megyeszékhelyre korlátozódtak, a Miklósvári, Kézdi és Orbai járások főszolgabírói hivatalainak alkalmazottjai egyelőre az állásukban maradtak. A községi- és körjegyzők szintén a helyükön maradtak, csak három állomás volt üresen:

13 RNLKMH, F 9. 34. á. Alispáni iratok. 1919/1057. irattári egység (magyar).

14 Uo. F 14. 5. á. Közigazgatási iratok iktatószám szerint rendezve. 1919/1023. ie.

15 A vármegyei, árvaszéki és szolgabírói hivatalok alkalmazotti névsorát a *Háztartási Alap Számfejtőkönyve* alapján állítottam össze, amely az 1917. év végéig tartalmaz bérezési adatokat. RNLKMH, F 9. 6. á. Számviteli könyvek. 65. köt. Az alispáni hivatal munkatársainak lemondásai részben név szerint, egyénileg voltak iktatva február 3-án. RNLKMH, F 9. 3. á. 227. köt. 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100. ikt. (magyar). Az árvaszéki és szolgabírói hivatalból származó lemondásokat egy nappal később iktatták, egységesen egy szám alatt. Uo. 1094, 1114. ikt. (magyar).

Bereck, Torja és Kézdikóvár. Az első helyről a jegyzőt a román csapatok Brassóba hurcolták, az utóbbi kettőről a háborúból hazatért katonák személyes bosszúja elől menekültek el.¹⁶ A gyengélkedő prefektus a lemondásokat tudomásul vette, de sértésként értékelte őket. Az elhagyott alispáni hivatal gondozásával Victor O Roman sepsiszentgyörgyi ügyvédet bízta meg, segédjének Tigoianu századost nevezte ki, a lemondott közigazgatási alkalmazottakat pedig a felvett bérelőlegek visszafizetésére szólította fel.¹⁷ Az *alispáni delegátus* vagy *kirendelt alispán* titulust viselő Victor O Roman tevékenysége¹⁸ újabb lavinát indított el alsóbb szinteken: február közepén a Miklósvári és az Orbai járások tisztviselői nyújtották be testületileg a lemondásukat, lemondott Sepsiszentgyörgy polgármestere, Bálint Dénes és a következő egy hónap alatt hasonlóképpen cselekedett vagy nyugdíjazását kérte 13 jegyző és aljegyző. A lemondások indokaként a magyar kormánynak (több esetben a népköztársaságot említik) tett esküvel összeegyeztethetetlen magatartást jelölték meg. A Miklósvári járás főszoigabírója, Zathureczky Kálmán világosabban fogalmazott, a nagyszebeni Kormányzótanács I. és II. számú dekrétumának végrehajtását tagadta meg.¹⁹ Az elutasítás azonban nem tekinthető egyöntetűnek, több esetben a régi tisztviselők azonnal elismerték az új hatalmi struktúra legitimitását, mint például dr. Pásztohy Dezső, Kézdi járás szolgabírója, vagy Dobolyi Gyula bodolai körjegyző.²⁰ Az alispáni hivatalt vezető Victor O Roman február 26-án terjesztett javaslatot a prefektus elé, amiben a személyzet hiánya által okozott, a közigazgatás terén tapasztalható működési zavarra hívta fel a figyelmet, javasolva, hogy az új tisztviselők és szolgaszemélyzet verbuválása érdekében emeljék kétszeresére a fizetéseket és az egyéb járandóságokat.²¹ A vármegyénél akkorra már betöltöttek néhány kulcspozíciót új emberekkel, említ-

16 RNLKmH, F 9. 34. á. 1919/ 74. ie. (román).

17 Uo. F 14. 5. á. 1919/ 1024. ie.

18 Tevékenysége február 6. időponthoz köthető, ezen a napon 1-es számmal újrakezdték az iktatást, ugyanazon a napon 1155. számmal lezárták a régi iktatást Uo. F 9. 3. á. 227. köt.

19 Uo. F 9. 34. á. 1919/ 43. ie. (román).

20 Uo. F 9. 3. á. 227. köt. 93, 94. ikt. (román).

21 Vö. Nagy Szabolcs: *i. m.* 354.

hetjük dr. Miron Crețu tiszti főorvost²² és Eugen Sibianu főszámvevőt, akinek kinevezése után az alispáni hivatal vezetője kénytelen volt magyarázatot adni a prefektusnak, mivel nyilvánvalóan túllépte hivatali hatáskörét. A következő napokban, hetekben a tisztviselői állásokra jelentkezők száma gyors növekedésnek indult, ami feltehetően az új bérezési rendszerrel függött össze. Március elsején dr. V Rauca Răuceanu foglalta el a közel egy hónapja üresen álló Sepsis-járás főszolgabírói hivatalát, ugyanazon a napon Octavian Popa-Radu a szintén egy hónappal korábban megüresedett Miklósvári-járás főszolgabírói hivatalát. Egy újabb hónappal később az Orbai-járás vezetését vette át, a nagyajtai állást Nicolae Rimbețiu foglalta el.²³ Komoly érdeklődés figyelhető meg ebben az időszakban a háromszéki közigazgatási állások iránt, néhány esetben sikertelen pályázatot is lehet azonosítani.²⁴ Berendezkedésük után az új hivatalvezetők a legszükségesebb feladatok ellátására új beosztottak alkalmazását is gyors ütemben lebonyolították.²⁵

A háromszéki közigazgatási gépezet Kormányzótanács alá terelésének első fázisa tehát megközelítőleg másfél hónap alatt lezajlott, a személycsera a hivatalok élén és az alsóbb szinteken cél és következmény is egyszerre. Fontos megvizsgálni, hogy a Kormányzótanács milyen elvek mentén képzelte el az új struktúrát, milyen jogi keretet szándékozott biztosítani ennek. A január végén közzétett I. és II. számú dekrétum Erdély közigazgatásának adott keretet, és legfőbb vonalaiban fennmaradt addig, amíg az 1925. évi országos szintű törvény felülírta. Az első jogszabály kimondta, hogy az 1918. október 18. előtt hozott magyarországi jogszabályok (törvények, rendeletek, szabályrendeletek és helyi statútumok) a további rendezésig érvényben maradnak. Továbbá rendelkezett a közigazgatásban működő választott és kinevezett tisztviselők állásban mara-

22 RNLKMH, F 9. 34. á. 1919/ 223. ie. (román).

23 Uo. F 9. 34. á. 1919/ 125. ie. (román).

24 Dr. Oltean nevű brassói ügyvéd esete, aki az Orbai-járás főszolgabírói állásra aspirált, és akinek az érdekében dr. Rauca Răuceanu alig egy hónappal hivatalba lépése után közbenjárt a feletteseinél. Vagy említhető a galaci (Fogaras vármegye) illetőségű, de a Temes vármegyei zgribești körjegyzőségben aljegyzőként tevékenykedő Dimitrie Rohan, aki az Orbai vagy Sepsis-járás vezetésére jelentkezett. Lásd: RNLKMH, F 9. 34. á. 1919/ 255. ie. (román).

25 RNLKMH, F 9. 34. á. 1919/ 125. ie. (román).

dásáról. Nyelvhasználatra vonatkozóan az 1868. évi XLIV. törvénycikket hagyta érvényben azzal a módosítással, hogy az abban szereplő magyar nyelv szót minden alkalommal románra helyettesítik. A helységnevek használatánál az 1898. évi IV. törvénycikk előírásait törölte, érvényessé nyilvánítva minden nemzetiség által használt formát. A családnevek esetében azon nemzetiség nyelvének a helyesírási szabályait kellett használni, amelyhez az illető család tartozott.²⁶

A második jogszabály a közhivatalok átmeneti működéséről rendelkezett.²⁷ Kimondta, hogy a törvényhatóság élén a prefektus áll, aki a törvények által a főispánra ruházott hatáskört veszi át, a többi választott és kinevezett tisztviselő szintén a törvény által megszabott hatásköröket veszi át. A törvényhatóságok, községek működésére és a tisztviselők fegyelmi eljárására vonatkozóan az érvényben lévő 1886-os törvénycsomagban²⁸ rögzítettek továbbélését írta elő néhány lényeges változtatással. Az egyik a törvényhatósági közgyűlések és a községi képviselő-testületek megszüntetése volt, ami addig az időpontig volt kilátásba helyezve, amíg ezek tagjainak választása általános és titkos szavazati jogot biztosító választási törvény alapján nem történik meg. A közgyűlés és képviselő-testületek esetében törölték a virilizmus intézményét, illetve a cenzusos szavazás lehetőségét is, törvényhatóság és község szintjén egyaránt. A törvényhatósági közgyűlés hatáskörének egy részét a prefektusra ruházta át, másik részének intézését a belügyi tárcahoz utalta. Az utóbbiak esetében a prefektusnak javaslati joga volt. A korábbi gyakorlat szerint a közgyűlés által megválasztott tisztviselők²⁹ kinevezése a belügyi tárca vezetőjének jogkörévé vált, a prefektusnak itt is javaslato-

26 *GOCD*, 14/27 ianuarie 1919.

27 Uo.

28 *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár*. 1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról; 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről; 1886. évi XXIII. törvénycikk a közigazgatási tisztviselők, a segéd- és kezelőszemélyzet tagjai elleni fegyelmi eljárásról. Lásd:<http://www.1000ev.hu/index.php?a=2&k=4&f=5892¶m=6194#tv6194> (Letöltve: 2014. szeptember 1.)

29 A törvényhatósági főorvos, a rendőrkapitány, a számvevők, a levéltárnokok, az árvaszéki nyilvántartók és könyvvezetők, a járási és kerületi orvosok, a közigazgatási gyakoronokok, az állatorvosok és a járási írnokok, vármegyékben a segéd- és kezelő személyzet tagjai.

kat terjeszthetett be. A segéd- és kezelőszemélyzet tagjainak kinevezését prefektusi hatáskörbe utalta, illetve az olyan bizottságok tagjait, mint a közigazgatási bizottság, akiket korábban szintén a közgyűlés választott meg,³⁰ szintén a prefektus nevezte ki a továbbiakban. A községi képviselő-testületek hatáskörét a városi tanács vagy községi elöljáróság vette át a prefektus jóváhagyásával. A képviselő-testületek által választott tisztviselőket a prefektus nevezte ki. A tisztviselők szakképesítésére, illetve előléptetésére és bérezésére vonatkozóan szintén a magyar jogalkotás szabályai maradtak érvényben.³¹

Tehát az ígért demokratizálódás nagyvonalú elvével az átmenetnek szánt közigazgatási gyakorlat jogi kerete szöges ellentétbe került. A Kormányzótanács, majd a bukaresti kormány helytartói szerepét átvevő prefektusnak széles és sokrétű jogkört biztosított, ez pedig erőteljesen csorbította a reprezentativitást. Végeredményben a központosítás irányába tett ugrás maga a fordulat, ami messze túllépett az ókirályságban akkor működő gyakorlaton. Az ókirálysági modellből nem kerültek át elemek az erdélyi jogi keretbe, azon kívül, hogy részben az ottani tisztségek, intézmények és területi egységek megnevezéseit honosították meg.³² A prefektus funkció világosan a magyarországi főispán szerepkörét, az alprefektus pedig az alispánét vette át, utóbbi a Román Királyságban tel-

30 *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár*. 1876. évi VI. törvénycikk a közigazgatási bizottságról.

31 *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár*. 1883. évi I. törvénycikk a köztisztviselők minősítéséről. (Kiegészítve a kitétellet, hogy új hivatalnokot csak olyant lehet kinevezni, aki ismeri a közhivatal hivatalos, illetve a működési területen élők nyelvét.) 1900. évi XX. törvénycikk a községi közigazgatási tanfolyamokról.

32 A Kormányzótanács IV. számú dekrétuma kötelezővé tette a következő megnevezéseket: *județ* megnevezés a comitat (vármegye) helyett; *plasa* a cerc (járás) helyett; *oraș cu consiliu* az oraș cu magistrat (rendezett tanácsú város) helyett; *prefect* a comite suprem (főispán) helyett; *subprefect* a vicecomite (alispán) helyett; *primnotar* a pronotar [(vármegyei) főjegyző] helyett; *jurisconsult* a protofiscal (tisztügyész) helyett; *primmedic* a protofizic (főorvos) helyett; *primpretor* a protopretor (főszolgabíró) helyett; *medic de plasă* a medic districtual (járás orvos) helyett; *secretar* a notar (jegyző) helyett. Lásd: *GOCD*, 30 ianuarie/12 februarie 1919.

jesen más – főszolgabíróhoz hasonló – jogkörökkel rendelkezett.³³ A román okiráltságbeli jogi keret közigazgatásban és más területeken való azonnali adaptációjának elvetése a jogi, közigazgatási, kulturális hagyományok közötti jelentős különbségekben keresendő. A jogegyesítést nem segítette, hogy a szellemi elit képviselői zömében nem a románság köréből kerültek ki, illetve hogy az erdélyi románság vezető szellemi rétege az osztrák–magyar szellemiség hagyományai szerint szocializálódott.³⁴

A közigazgatási tisztviselők hűségesküre való szorítása 1919 nyarától kezdődően került napirendre, hivatalosan a Kormányzótanács június közepén és október elején adott erre vonatkozóan utasítást. Az első a hűségesküt le nem tett és eltávozott tisztviselők lakásait román hivatalnokok részére fenntartani rendeli,³⁵ a másodikban a helyben maradt, de esküt le nem tett tisztviselők lakásainak lefoglalására utasít.³⁶ Közvetlenül ezt követően Háromszéken néhány eskületételt lehet azonosítani, az egyik Damokos Antal, Hídvég nagyközség segédjegyzője³⁷, a másik Zemba Albert, Kézdimartonfalva kör jegyzője. Előbbi 1918-ban, utóbbi 1919-ben lépett szolgálatba. Dr. Pásztohy Dezső szolgabíró, aki februárban az elsők között ismerte el de facto a román prefektus legitimitását, valószínűleg az ebben az irányban ránehezedő nyomás miatt lemondott.³⁸ Ugyanígy tett Zöld Ernő, a bikfalvi kör jegyzője,³⁹ a jegyzők idősebb generációjából többen nyugdíjazásukért folyamodtak.⁴⁰ Októberben

33 Györke Zoltán: Instituția prefecturii în perioada interbelică (1923–1938). Proiecții legislative. In: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, (2010) 3 (27). 80–81.

34 Vallasek Magdolna Márta: Az 1918. évi egyesülést követő jogegyesítési folyamat kérdése Romániában. In: *Magyar Kisebbség*, 9. (2004) 31–32. (1–2.). 576.

35 *GOCD*, 19 iunie 1919.

36 Uo. 7 octombrie 1919.

37 RNLKmH, F 9. 34. á. 1919/ 1730. ie. (román)

38 Uo. F 9. 34. á. 1919/1529. ie. (román)

39 Uo. F 9. 3. á. 227. köt. 1731. ikt.

40 Cseh Ignác, Zágón (RNLKmH, F 9. 3. á. 227. köt. 1237. ikt.); Veres Ferenc, Martonfalva (Uo. 1325.); Szánthó Károly, Lemhény (Uo. 1622); Sándor Károly, Magyarbodza (Uo. 1722). Később a Kormányzótanács az állami nyugdíjak folyósításához feltételként szabta, hogy a kedvezményezett is letegy

Sepsi járás főszolgabírói hivatalának három új alkalmazottja: Vitályos Gyula szolgabíró, Kozma Irén irodatiszt és Petz Margit napidíjas tette le a hűségesküt.⁴¹ Ebben a kérdésben jelentős fordulatot hozott, hogy az időközben Kolozsvárra költözött Kormányzótanács 1920 áprilisában *Egyesítési Területi Bizottságá*-ra (Comisia Regională de Unificare) változtatta titulusát. Szaktárcáit közvetlenül a bukaresti minisztériumoknak rendelték alá, összetételükben pedig a fővárosi képviselők jelentős súlyt kaptak, így nyilván a bukaresti érdekek képviselője és az ebből az irányból érkező elképzelések nagyobb térhez jutottak.⁴² Ezt követően Háromszék élére is új prefektust neveztek ki dr. Vasile Pop személyében,⁴³ a régi, dr. Nicolae Vecerdea az alprefektusi állást kapta meg rövid időre.⁴⁴

A hűségeskü kérdését tehát közvetlenül Bukarest kezdte sürgetni, a Minisztertanács július 27-én hozott határozata szerint minden tisztviselő és ügyvéd az újonnan csatolt területekről egy hónapon belül köteles volt letenni azt.⁴⁵ Helyi szinten a hűségeskü letételére az alispáni hivatalnál és árvaszéknél elfoglalt állások versenyzőgára való meghirdetése után,⁴⁶ annak elfoglalása alkalmával kötelezték a sikeresen abszolváló régi/új tisztviselőket. Ugyanez a modell érvényesült a községi- és körjegyzői és aljegyzői állások esetében is.⁴⁷ Háromszék vármegye új alispánja, dr. Morvay Endre november közepén a jegyzők és aljegyzők hűségeskü letételét sürgette meg, ellenkező esetben az állások pályázatra hirdetését helyezte kilátásba,⁴⁸ a kolozsvári egyesítési bizottság 1921. január 1-re jelölt ki végső határidőt.⁴⁹ Ennek megfelelően a jegyzők és aljegyzők prefektus általi kinevezései december 4-e és 31-e között zajlot-

a hűségesküt. Lásd: *Gazeta Oficială a Județului Treiscaune* (a továbbiakban GOJT), 13 aprilie 1922.

41 RNLKmH, F 9. 34. á. 1919/ 3082. ie. (román)

42 *Gazeta Oficială a Comisiei Regionale de Unificare din Cluj* (a továbbiakban GOCRU), 17 aprilie 1920.

43 Uo.

44 Uo. 23 aprilie 1920.

45 Uo. 3 iulie 1920.

46 Uo. 15 iulie 1920.

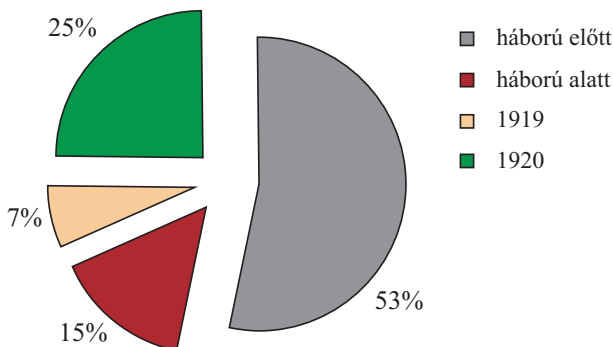
47 Uo. 26 iunie 1920; 18 octombrie 1920.

48 Uo. 19 noiembrie 1920.

49 Uo. 22 decembrie 1920.

tak le, nyilván ezt az aktust a hűségeskü letétele előzte meg. A községi és körjegyzők 2/3-a 1919 januárját megelőzően lépett szolgálatba, zömükben a háború kitörése előtt.⁵⁰ A háború alatt való szolgálatba lépések számát problémásabb megállapítani, mert néhányan a katonai frontszolgálatból való visszatérésük után léptek újra szolgálatba. A maradék 1/3-ot kitevők nagyobb részben 1920-ban szolgálatba lépett újoncok. A román adminisztráció alatt jegyzői és aljegyzői állásra alkalmazottak közül tíz volt magyar nemzetiségű és nyolc román.

Háromszéki községi és körjegyzők 1920–21 fordulóján, közszolgalatba lépési idő szerint

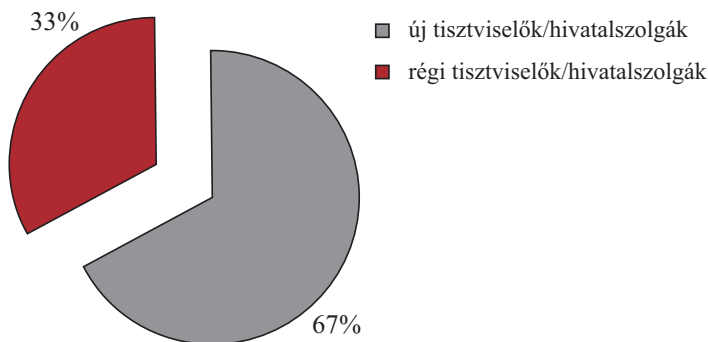

A legmélyrehatóbb változások a vármegyei hivatalok – alprefektúra, árvaszék és járások főszolgabírói hivatalai – keretén belül zajlottak le. A jegyzőkhöz viszonyítva itt fordított arányban voltak jelen az 1919. janu-

50 A községi és körjegyzőségek száma és területi beosztása a háborút megelőző állapotokat tükrözi. Lásd: *A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1913*. Budapest, 1913. 195–197. A személyekre vonatkozó adatokat lásd: *Jegyzői fizetések számfejtő könyve Sepsői és Miklósvári járások, 1914–1921*. (RNLKMH, F 9. 6. á. 48. köt.), valamint *Jegyzői fizetések számfejtő könyve Kézdi és Orbai járások, 1914–1921*. (Uo. 49. köt.)

ár 31. előtt is közigazgatási alkalmazottként tevékenykedő személyek.⁵¹ Az összesen 29 személyből 16 volt olyan, aki 1919 februárjában lemondott. Legmagasabb beosztásban a főlevéltáros Péter Lajos volt, a többiek irodatisztek, illetve nagyobb számban a kiszolgáló személyzet tagjai.

*Háromszék vármegye közigazgatási alkalmazottai
(alprefektúra, árvaszék, járások) 1920–21 fordulóján*

A régi alkalmazottak közül 13 személy volt olyan, akinek tevékenysége folyamatos volt, köztük két főszolgabíró (egyikük az eltelt két év alatt volt előléptetve), illetve két szolgabíró. Andrásy Adalbert, Kézdi járás főszolgabírója volt a legmagasabb funkciót betöltő tisztviselő, aki állásában mindvégig megmaradt. Az 1919. január 31. után alkalmazott tisztviselők közül 24 román nemzetiségű, 34 pedig magyar volt. Az előbbieket általában magasabb beosztásokban helyezkedtek el.

A közigazgatás működése (1921–1925)

A törvényhatóság és községek reprezentatív testületei megválasztásának technikai kivitelezésére a Kormányzótanács az 1919. év végén két

⁵¹ RNLKMH, F 9. 6. á. 10. köt. *Megyei és járási tisztviselők és szolgaszemélyzet fizetésének számfejtő könyve 1921–1923-ból.*

(XXII.⁵² és XXIV.⁵³ számú) dekrétumot tett közzé. Ezekkel az év elején, a II. számú dekrétumban beígért demokratizálódást kívánta gyakorlatba ültetni. A törvényhatósági közgyűlésre vonatkozóan megerősítette a virilizmus eltörlését, illetve a választók listájának összeállítását a már lezajlott parlamenti választásoknál használtak alapján. Az ily módon megválasztandó közgyűlés hatáskörét tovább csorbitotta a jogszabály, gyakorlatilag az önkormányzatiság látszatát garantáló minden paragrafust megsemmisített, pl. a felirati jog gyakorlása a törvényhozás irányában, vagy a törvényhozásban meg nem szavazott adó vagy meg nem ajánlott újonczás végrehajtásának a megtagadása. A testület már nem választhatott alispánt vagy polgármestert, illetve alacsonyabb beosztású tisztviselőket. Ezeket a jogokat mind a belügyi tárca tartotta fenn magának, akár csak az új hivatalok létesítését, vagy a régiéek megszüntetését, a fegyelmi eljárásokat, felfüggesztéseket. A községi képviselő-testületek választását szintén a parlamenti választások választói listái alapján helyezte kilátásba, hároméves ciklusra. A polgármester vagy községi bíró megválasztásának jogát meghagyta a képviselő-testület hatáskörében, de a tisztviselőket itt is felsőbb kinevezéshez kötötte. Ez a két jogszabály azonban soha nem került gyakorlati alkalmazásra. A megyei közgyűlés tagjainak megválasztására az 1925-ös közigazgatási törvény életbeléptéig nem került sor, ugyanígy a két városban sem. A képviselő-testületeket a városi tanács helyettesítette (Consiliul Orășenesc înlocuind Adunarea Generală a reprezentanței).⁵⁴ Az 1925. év végéig a polgármestereket a prefektus nevezte ki. Sepsiszentgyörgyön 1920 áprilisában a korábbi megyei közéletvezető biztost, dr. Zaharia Crișant, 1922 áprilisában pedig Izidor Rauca Răuceanu,⁵⁵ aki dr. Vincențiu Rauca Răuceanu, a Sepsis járás főszolgabírójának testvére volt. Kézdivásárhelyen 1922 márciusában váltotta az 1919 előtt választott polgármestert, dr. Molnár Dénest a korábban megyei tisztviselőként működő, 1919 előtt főszolgabírói, majd átme-

52 *GOCD*, 12 noiembrie 1919.

53 *Uo.* 19 noiembrie 1919.

54 *RNLKmH*, F 14. 5/a. á. 143, 144, 145. köt.

55 *Uo.* F 14. 5. á. 1922/ 223. (1997). ie.

netileg alispáni funkciót is betöltő dr. Morvay Endre, akit az alprefektus nevezett ki a város élére.⁵⁶

A kolozsvári Belügyi Vezérigazgatóság (Direcțiune Generală) 1922. június 1-jén történt feloszlata után a törvényhatósági és községi szintű közigazgatásban egy sor változtatás következett be, illetve tisztázódott néhány függőben maradt részlet. A prefektúrák közvetlenül Bukaresttel érintkeztek, személyi, anyakönyvi és gyámügyekben a belügyi államtitkársághoz, vagyoni, költségvetési és számadási ügyekben pedig a belügyi számvevőségi igazgatósághoz fordultak.⁵⁷ A községek határozatait – ami 1919 előtt a törvényhatósági közgyűlés hatásköre volt – jóváhagyás végett a belügyi államtitkársághoz kellett felterjeszteni három példányban. Ha a prefektus egyetértett a határozattal, jóváhagyási záradékkal kellett ellássa, ha nem, akkor módosító javaslatot volt köteles mellékelni, amit először közölni kellett az illető községgel, majd a fellebbezési határidő lejárta után felterjeszteni. Rövidesen ez az előírás annyi módosítást szenvedett, hogy a Belügyminisztérium jóváhagyását igénylő, régebbi törvényhatósági közgyűlés hatáskörébe tartozó ügyek esetében a tisztügyész véleményezése is kötelezővé vált, illetve a prefektus részéről csak abban az esetben kértek véleményezést, ha módosítási javaslatát megfellebbezte a községi előljáróság (amely a községi képviselő-testület teendőit látta el).⁵⁸ Személyi ügyekre vonatkozóan: a jegyzők és segédjegyzők kinevezése a prefektus hatáskörében maradt, de az államtitkárságnak is meg kellett erősíteni, a megyei és városi tisztviselők kinevezése viszont az államtitkárság hatásköre, akárcsak a fizetési osztályba való besorolásuk is, városiak esetében a tanács csak javaslatot tehetett.⁵⁹ 1922 végén a belügyi tárca vezetője megszüntette az erdélyi prefektusok kinevezési, előreléptetési jogát, a továbbiakban a Személyzeti és Titkársági Igazgatóság (Direcțiunea Secretariatului și Personalului) hatáskörébe utalta.⁶⁰ A prefektusok és alprefektusok egyik fontos átmeneti szere-

56 RNLKMH, F 9. 3. á. 238. köt. 1922/ 2870. ikt.

57 *GOJT*, 18 mai 1922.

58 Uo. 14 septembrie 1922.

59 Uo. 1 august 1922.

60 RNLKMH, F 9. 34. á. 1922/ 12589.; *GOJT*, 21 decembrie 1922. A Belügyminisztérium erdélyi kérdéseket érintő ügybeosztása előzőleg megváltozott,

püket az 1922-ben kezdődött földreform alkalmával játszották el. A kisa-játítási bizottságoknak ugyan nem voltak tagjai, ám a kisa-játítási bizto-sok panaszai nyomán rendre közbeléptek és nyomást gyakoroltak a köz-ségek képviselőire, hogy együttműködjenek.⁶¹

Háromszék megye prefektúrája összesen 18 pénzalapot vett át a régi vármegyei kezelésből. Ezek java része jelentős mértékben volt hadiköl-csönökkel terhelve, több közülük megszűnt, a nyugdíj és fizetésalapok az új rendszer szerint nagyobb egységekbe olvadtak be. Az egyik legje-lentősebb, a számos ingatlannal rendelkező *Vármegyei Tanalap* különös sorsra jutott.⁶² A tanalap a kiegyezést követően jött létre, amikor I. Ferenc József uralkodó visszaszolgáltatta Háromszéknek a székely határőrség vagyonát, amit az 1849-es szabadságharc leverése után, a székely határ-őrség megszüntetése nyomán kobzott el a Habsburg adminisztráció.⁶³ A Vármegyei Tanalap és a Székely Huszár Tanulmányi Alap vagyonát vette át a dr. Grigorie Păltineanu alprefektus által kezdeményezett *Háromszék Megyei Iskolaépítési Alap* (Fondul Județean pentru Clădirea de Localuri

a következő osztályok alakultak: 1. Direcția Secretariatului și Personalului; 2. Direcțiunea Administrației și Contabilității Comunale; 3. Direcțiunea Administrației și Contabilității Județene; 4. Direcțiunea Administrației Generale; 5. Oficiul Central de Locuințe. Lásd: *GOJT*, 7 decembrie 1922.

- 61 *GOJT*, 13 iulie 1922; 23 februarie 1923.; RNLKmH, F 9. 34. á. 1923/ 1484.
- 62 1. Háztartási alap; 2 Megyei tisztii nyugdíjalap; 3 Jegyzői fizetésalap; 4. Jegyzői nyugdíjalap; 5. Anyakönyvvezető helyettesek; 6 Vármegyei tanalap; 7. Szegényalap; 8. Gábor Áron-alap; 9. Lóbeszerzési alap; 10. Pótsa-alap; 11. Erzsébet árvaház alap; 12. Hősi sírok fenntartási alap; 13. Munkásház építési alap; 14. Székely Huszár Tanulmányi alap; 15. Elhagyott gyermekek segély-alap; 16. Központi Tűzoltó alap; 17. Erdőöri segélyalap; 18. 2% vasúti alap. Lásd: *GOJT*, 1 februarie 1923.
- 63 A témáról lásd bővebben: Demeter Lajos: Adalékok a székely határőrségi birtokok és alapok történetéhez. In: Boér Hunor szerk.: *Határvidék 1762–1918*. Sepsiszentgyörgy, 2003. I. köt.; Berde Mózsza miniszteri osztálytanácsos (szerk.): *Ő császári s apostoli királyi Felségéhez hódolatteljes felterjesztése Báró Wenckheim Béla magyar királyi belügyminiszter, Lónyay Menyhért magyar királyi pénzügyminiszter és Horváth Boldizsár magyar királyi igazságügyminiszter a volt székely gyalog- és huszár határőrezredek kincstári kezelés alatt álló ingó és ingatlan javainak visszaadása és rendezése tárgyában*. Pest, 1869.

Școlare în Județul Treiscaune), amely a későbbiekben kizárólag állami iskolák építését és tatarozását finanszírozta.⁶⁴

A megye és községek háztartását érintő adózási jogszabályok az 1922/1923-as könyvelési évig nagyjából változatlanok maradtak, a pótdadó alapját a hadipótlék nélküli egyenes állami adó képezte.⁶⁵ Az egyenes adókról szóló új törvényt már 1921 őszen kihirdették Erdélyben,⁶⁶ életbe léptetésére csak további két év elteltével került sor. A jogszabály kilátásba helyezése nyomán átmenetileg kérdésessé is vált a pótdadózás lehetősége,⁶⁷ a gyakorlatban azonban a különféle közmunkálatok finanszírozását, vagy csak a pénzügyi egyensúly megtartását szolgáló rendszer a helyi közérdeknek megfelelően, megszakítás nélkül fennállt Háromszéken.⁶⁸ A pótdadózás alapja és a maximálisan kivethető pótdadók aránya szempontjából az új globális jövedelemadó rendszere a monarchiabeli rendszerhez képest lényegesen lecsökkentette az ily módon beszerezhető összegek volumenét.⁶⁹

Háromszék megyében a területi beosztás, a települések községi rangra emelése, illetve a körjegyzőségek csoportosításánál megragadható a román nemzetépítési igyekezet az 1925-ig terjedő időszakban. Az első ilyen lépés 1922 nyarán történt, amikor az 1907-ben létrehozott, Magyar-

64 RNLKMH, F 9. 34. á. 1923/ 8484.; *GOJT*, 2 august 1923.

65 Uo. F 9. 34. á. 1922/ 3815.; *GOJT*, 22 aprilie 1922.

66 *GOCRU*, 21 septembrie; 27 septembrie; 5 octombrie; 10 octombrie 1921.

67 *GOJT*, 10 august 1922.

68 Uo. 19 octombrie 1922.

69 Megyei pótdadó kivethető: 5% pótdadó a mezőgazdasági földterület utáni adó után; 2% az épületadó után; 2% az ipari és kereskedelmi tevékenységből származó jövedelemadóból; 1% a szabadfoglalkozású és más adó alá nem eső jövedelmekből. Községi pótdadó kivethető: 3 % a mezőgazdasági földterület utáni adó után; 6% az épületadó után; 3% az ipari és kereskedelmi tevékenységből származó jövedelemadóból; 3% a szabadfoglalkozású és más adó alá nem eső jövedelmekből. Iparkamarai illeték kivethető: 1% az ipari és kereskedelmi tevékenységből származó jövedelemadóból. Agrárkamarai illeték kivethető: 0,5% a mezőgazdasági földterület utáni adó után és szabadfoglalkozású és más adó alá nem eső jövedelmekből. A székhely község a pótdadók 30%-ára, az üzemhely község a pótdadók 70%-ára tarthatott igényt. Lásd: *GOJT*, 26 aprilie 1923.

bodzáról Nagyborosnyóra áthelyezett szolgabírói kirendeltséget⁷⁰ megszüntették. Az ide tartozó községek közül leválasztották Réty, Szacsva és Egerpatak községeket, illetve hozzácsatolták Bikfalva, Dobolló, Bodola, Keresztvár és Márkos községeket. Az így létrejött, 10 községet magába foglaló⁷¹ szolgabírói kirendeltség központját visszahelyezték a román többségű vidék központjába, Magyarbodzára.⁷² A kirendeltség vezetője dr. Pásztóhy Dezső lett, aki 1919-ben megtagadta a hűségesküt és távozott az adminisztrációból, majd 1922 tavaszán visszatért.⁷³ Következő lépésben az ebbe a körzetbe sorolt hegyvidéki tanyavilág szerveződött saját jegyzőkkel rendelkező önálló községekké. Bodzaforduló néven új község jött létre, melyhez csatlakoztak a Bikfalva község közigazgatási területéből kiszakadt Bredét (Brădet) és Nagyvirágospatak (Floroaia) néven ismert tanyák, összesen 2332 lélekszámmal. Szitabodza község (2468 lélekszámmal) Szitabodza (Sita Buzăului), Valea Boului, Bobocea, Csemernék (Ciumernic), Creminea, Zabratópatak (Zăbrățau), Chirichireo és Krásznatelep (Crasna) nevű tanyákból jött létre. Bodzavám az ezen a néven már ismert településből és a Keresztvártól elszakadt, Acriș néven ismert, összesen 332 lelket számláló helyből, míg Zábónbárkány község egy ezen a néven már létező többé-kevésbé kompakt településből és Saramás (Sărămaș) nevű helyből jött létre.⁷⁴ Második lépésben Bácsstelek (Băcel) nevű önálló község jött létre, amely a Dobolló, Kökös, Uzon és Márkos községek közigazgatási területén lévő tanyákból alakult ki.⁷⁵ Ami a körjegyzőségeket illeti, ezen a vidéken Bodola és Keresztvár alkotott egy körjegyzőséget, Márkos (kiszakadva a Bodola és Keresztvárral együtt alkotott körből) és Dobolló (kiszakadva a Bikfalvával együtt alkotott körből) egy másodikat, míg Bikfalva és Bácsstelek egy harmadikat.⁷⁶ Ezek voltak az ilyen természetű legna-

70 RNLKmH, F 9. 1. á. 120. köt. 1907. 04. 30./211. jkvp.

71 Bikfalva, Bodola, Dobolló, Feldoboly, Keresztvár, Kisborosnyó, Magyarbodza, Márkos, Nagyborosnyó, Zábónbárkány.

72 *GOJT*, 22 iunie 1922.

73 Uo. 10 august 1922.

74 Uo. 8 martie; 30 august 1923.

75 Uo. 23 septembrie 1923.

76 Uo. 19 iunie 1924.

gyobb mozgások Háromszék megye területén, az egyéb, körjegyzőségeken belüli községátcsoportosítások jóval kisebb volumenűek voltak. Ugy tűnik: a magyarbodzai szolgabírói kirendeltség átszervezése egészében az 1925-ös nagy reformot készítette elő, amikor ezt a járást a legtöbb községével együtt Brassó megyéhez csatolták. Az új Háromszék megye területe és lakossága tehát kisebb lett: elvesztette a 19. század derekán Székhavasa néven ismert Bodza vidéket, a régi Felső-Fehér vármegyéhez tartozó Bodola, Márkos és Keresztvár községeket Brassó megye javára, illetve a Bereck város praediumaként létrejött és a 19. század második felében önálló községgé vált Sósmezőt Bákó (Bacău) megye javára. Megyén belül változtak a járáások határai és azok megnevezései: a régi Miklósvári járás a Barót, Kézdi járás a Kézdivásárhely, Orbai járás a Kovászna, Seps-i járás pedig a Sepsiszentgyörgy járás megnevezést kapta, illetve újonnan létrejött Uzon járás. A régi járásközpontok közül Kovászna és Kézdivásárhely maradt a helyén, Sepsiszentgyörgyről Gidófalvára, Nagyajtáról Barótra költöztették a másik kettőt, illetve Uzonban újonnan jött létre. A régi Miklósvári járásból a Felső-Fehér vármegyéből 1877-ben odacsatolt községeket (Hídvég, Lüget, Árapatak és Előpatak) Sepsiszentgyörgy járáshoz csatolták, Uzon járást pedig a régi Orbai, Kézdi és Seps-i járásokból odacsatolt, összesen 23 településből hozták létre.⁷⁷ A magyar etnikum szempontjából a területi átrendezés által a megye homogénebbé vált, úgy tűnik Brassó megyében – akárcsak más olyan erdélyi megyékben, ahol erre lehetőség kínálkozott – a román többség megteremtésének nagyobb jelentőséget tulajdonított a jogalkotó.⁷⁸

Az átmeneti korszak másik nagyobb jelentőségű momentuma a tisztviselői nyelvvizsgálóhoz köthető. A magyar nyelvhasználat a közigazgatásban folyamatosan visszaszorult. A Kormányzótanács belügyi tárcája 1919 elején közölte, hogy átmenetileg a magyar nyelv használható a levelezésben,⁷⁹ azonban a vármegyei igazgatásban a román nyelvű leve-

77 *Monitorul Oficial al Regatului României* (a továbbiakban MO), (10 octombrie 1925) 223.

78 Nagy Lajos: *A kisebbségek jogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944. 178.

79 RNLKMh, F 9. 3. á. 227. köt. 69. ikt.

lezés egyre nagyobb súlyt kapott. Sepsiszentgyörgy esetében is ugyan ez a tendencia figyelhető meg, bár nyilván kisebb mértékben. A megyeközponttól távolabb eső Kézdivásárhelyen azonban a román nyelv penetrációja jóval lassúbb, még év végén is a felsőbb helyről érkezett román nyelvű átiratot a helyi román katonai parancsnoksághoz irányították, hogy ott magyarra fordítsák.⁸⁰ Ugyanakkor az alispáni feladatokat ellátó Victor O Roman ügyvéd megbízásának ideje alatt igyekezett a felsőbb helyről érkezett rendeleteket és utasításokat lefordítani: kétnyelvű másolatokban továbbította azokat a főszolgabíróságokhoz vagy községekhez. A közigazgatási hatóságokat – megye, járások, városok és községek – 1920 tavaszán kötelezte a Kormányzótanács, hogy román nyelvű körirattal legyenek ellátva a pecsétek.⁸¹ 1920 végén a prefektus és a megszálló katonaság parancsnoksága együttesen kötelezte a városok vezetését, hogy a közterek elnevezését román nyelven is jelenítsék meg, illetve néhány esetben román személyiségekről nevezzék újra azokat.⁸² A regionális egyesítési bizottság létrejötte után tapasztalható igazából mélyrehatóbb változást előrevetítő fordulat. 1920 októberében belügyi vezérigazgatóság utasította a törvényhatóságokat és községet, hogy a katonai szervekkel csak románul kommunikáljanak, az igazságügyi vezérigazgatóság pedig peres ügyek fellebbvitele esetén az ügyek iratcsomóinak román nyelvre fordítását követelte.⁸³ 1921 elején a közigazgatási bíróság legfelsőbb szerve, a bukaresti Legfelsőbb Semmítőszék (Înalta Curte de Casație și Justiție) precedensnek szánt ítéletet hozott, amelyben egy fellebbezést azért utasított vissza, mert az iratcsomó magyar nyelven volt felterjesztve.⁸⁴ A kolozsvári belügyi vezérigazgatóság az anyakönyvi kivonatok román nyelven történő kiállítására utasított ugyanakkor. A városok tanácsulésein használt nyelv 1922-ig kizárólag a magyar volt, szóban és írásban egyaránt. Sepsiszentgyörgyön az új polgármester, Izidor Rauca Răuceanu színrelépésével az írásbeliség gyakorlata megváltozott: egy április 13-án tartott üléstől kezdődően kétnyelvűen vezették a jegy-

80 Uo. F 20. 2. á. 21. köt. 2521.

81 *GOCD*, 27 martie 1920.

82 RNLKMH, F 14. 5/a. á. 1920. 10. 30./ 30. jkvp.

83 *GOCRU*, 30 octombrie 1920.

84 Uo. 24 februarie 1921.

zőkönyvet, a bal oldali hasáb román, a jobb oldali magyar nyelven íródott.⁸⁵ Ugyanez az eljárás figyelhető meg a megyei hivatalos lap 1922. április elsején történt újraindításánál. A bal oldali hasáb címe *Gazeta Oficială a Județului Treiscaune*, szerkesztője Pompeiu Pop megyei második főjegyző volt. A jobb oldali hasáb címe *Háromszékvármegye Hivatalos Lapja*, főszerkesztője Simon András megyei számvevő.⁸⁶ A gyakorlat azonban nem túl hosszú életű. Sepsiszentgyörgy tanácsülési jegyzőkönyvei egy évvel később csak román nyelven íródnak, a megye hivatalos lapja is csak román nyelven jelenik meg, igaz, még egy újabb éven keresztül mellékletben, külön megrendelhető a magyar fordítás. Ugyanakkor a bukaresti Belügyminisztérium – amely a kolozsvári belügyi vezérgazgatóság megszüntetése után közvetlen érintkezésbe került az erdélyi községekkel és törvényhatóságokkal – erélyesen utasításokat adott, hogy a hivatalos levelezés csak román nyelven történjen,⁸⁷ a községek jegyzőkönyvi határozataikat csak román nyelven terjesszék fel.⁸⁸ 1923-ban a tisztviselői álláshirdetéseknél az állam nyelvének írás- és szóbeli ismerete kötelező feltételnek számított,⁸⁹ helyi szinten pedig kezdeményezések láttak napvilágot, hogy a közigazgatásban már működő tisztviselők helyzetét ebbe az irányba elmozdítsák. Így Kézdi járásból a főszolgabíró javaslatára nyolc magyar nemzetiségű jegyző számára szervezték meg a román nyelv elsajátítását úgy, hogy egy hónapra segédmunkaerőként tiszta román falvakba helyezték ki őket Fogaras megyébe.⁹⁰ Háromszék megye prefektusa 1924 februárjában hirdette ki az előző évben elfogadott, országos szinten érvényes törvény – Köztisztviselők jogállásáról szóló törvény (*Lege pentru statutul funcționarilor publici*)⁹¹ – végrehajtási utasítását, amely a szolgálatban lévő tisztviselők részére kilátásba helyezte a kötelező román nyelvvizsgát.⁹² A vizsgáztató bizottságban

85 RNLKmh, F 14. 5/a. á. 144. köt.

86 *GOJT*, 1 aprilie 1922.

87 Uo. 21 septembrie 1922.

88 Uo. 4 ianuarie 1923.

89 Uo. 28 iunie 1923.

90 Uo. 5 iulie 1923.

91 *MO*, (19 iunie 1923) 60.

92 RNLKmh, F 9. 34. á. 1924./ 2878.; *GOJT*, 28 februarie 1924.

dr. Vincetiu Rauca Răuceanu prefektus, fivére, Izidor Rauca Răuceanu, Sepsiszentgyörgy polgármestere, Aurel Popovici irodavezető és András Tiivadar, a Székely Mikó Kollégium román szakos tanára volt benne. A vizsgán összesen 123 magyar nemzetiségű tisztviselő vett részt. Közülük 81 szerzett átmenő osztályzatot, 30-an gyenge minősítést, akik sorsáról a Belügyminisztérium intézkedett a későbbiekben. 12 személy bukott el, akiket a prefektus azonnali hatállyal menesztett állásukból.⁹³ 1924 végétől kezdődően néhány olyan állást is versenyvizsgára bocsátott az alprefektus, amelyek a nyelvvizsga nyomán üresedtek meg, a következő évben a vizsgát abszolválók közül pedig többen léptek magasabb beosztásba.⁹⁴ A prefektúra egy év elteltével újra nyelvvizsgát hirdetett a korábban gyengén szereplők, illetve bukkantak számára. A 38 résztvevőből összesen 13 köztisztviselőnek nem sikerült ezt abszolválni,⁹⁵ az 1925. év végén állásukban lévő tisztviselők között pedig 25-en voltak olyanok, akik második nekifutásra vizsgáztak sikeresen.⁹⁶ A megyei közigazgatási apparátusból történt elbocsátásokat nem tették közhírre, mint más, minisztériumoknak közvetlenül alárendelt intézmények esetében. Így például a Pénzügyigazgatóság 1925 végén négy magyar nemzetiségű alkalmazott menesztését közölte.⁹⁷

Az első közigazgatási törvény és annak alkalmazása (1925–1929)

Nagy Románia első átfogó közigazgatási törvényét (*Közigazgatási egyesítésről szóló törvény, Lege pentru unificarea administrativă*) 1925. június 10–11-én fogadták el. A törvény az uniformizálásra, az egyesített

93 *GOJT*, 30 octombrie 1924.; RNLKMH, F 9. 34. á. 1924./ 14733.

94 *GOJT*, 27 noiembrie; 25 decembrie 1924; 5 februarie; 12 februarie; 19 martie; 9 aprilie; 30 aprilie; 7 mai; 27 august 1925.

95 *Monitorul Oficial al Județului Treiscaune* (a továbbiakban *MOJT*), 1 aprilie 1926.

96 RNLKMH, F 9. 6. á. 74. köt. Megyei és járási tisztviselők és szolgazsemmélyzet fizetési számfejtőkönyve, 1924–1925. 51. köt.; Jegyzői fizetések számfejtőkönyve, 1925.

97 *GOJT*, 17 decembrie 1925.

országrészek sajátosságainak felszámolására volt hivatva.⁹⁸ Az új közigazgatási törvény 1926 elején történő életbeléptése nem látszott kivitelezhetőnek, ezért 1925 decemberében a parlament elfogadott egy módosító törvényt, amelyben a megyei és községi tanácsok megalakulásáig a létező községi és megyei hatóságok és időközi bizottságok további működéséről intézkedett. Ezek hatásköreit, illetve az új törvény értelmében a jövőre kilátásba helyezett testületekét a megyék és megyeközpont városok esetében a belügyi tárcára ruházta. A nem megyeközpont városokban és falusi községekben, korlátozásokkal, a megyei időközi bizottságok gyakorolták ugyanezt, ha azok létrejöttek és működtek, ha nem, akkor a helyi hatóságok.⁹⁹ A belügyminiszter a megyei tanács és küldöttség hatáskörét a prefektusra ruházta át, kiemelve, hogy e testületek nevében működik, nem a vármegyei közgyűlés nevében, amint a Kormányzótanács II. számú dekrétumában szerepelt.¹⁰⁰ Ennek megfelelően Háromszék megye 1926-os költségvetésének jóváhagyásában a prefektus járt el, akárcsak a korábbi években, ezúttal a meg nem alakult megyei tanács helyett.¹⁰¹

A megyei tanács tagjainak választását az új prefektus, dr. Zaharia Crișan július 4-re írta ki a belügyminiszter rendelete alapján.¹⁰² Határidőre, május 26-ra azonban csak egyetlen listát nyújtottak be a központi választási irodához, így annak elnöke, Alexandru Ștefănescu megyei törvényszéki elnök másnap a választás nyerteseiként hirdette ki az azon szereplőket. A kiírt választások előtt egy nappal a megye hivatalos lapja már közölte a tanács „megválasztott” tagjainak névsorát.¹⁰³ A megyei tanács megalakulása utáni első rendes közgyűlését október elsejére hívta össze Bogdán Artúr elnök és Nicolae Rimbețiu titkár, a napirenden a megyei költségvetés módosítása, a régi, 1925 előtti számadások jóváhagyása (többek között a jegyzők fizetésalapja, tisztviselők nyugdíj-

98 *Lege pentru unificarea administrativă* (LUA). In: *MO*, (14 iunie 1925) 128.

99 *Lege privind modificarea unor prevederi din LUA*. In: *MO*, (22 decembrie 1925) 283.

100 *MOJT*, 7 ianuarie 1926.

101 RNLKmH, F 9. 34. á. 1925/ 15924.; *MOJT*, 7 ianuarie 1926.

102 RNLKmH, F 9. 34. á. 1926/ 4599.; *MOJT*, 15 mai 1926.

103 *MOJT*, 3 iunie 1926.

alapja, illetve további, a megye kezelésében lévő, 1918 előtt létrehozott alapok pénzügyi mérlegei) szerepeltek. A községi ügyek közül kizárólag egyet, Torja község szétválasztását vették napirendre.¹⁰⁴ A következő rendes közgyűlésen, november elsején hagyták jóvá a megye szervezeti szabályrendeletét, melynek nyomán létrejött elviekben a megyei tanács alá rendelt közigazgatási struktúra, olyan tevékenységi körökkel kiegészítve, amelyeknek egy részét a korábbi időszakban soroltak át a várme gyétől a minisztériumok közvetlen alárendeltségében működő intézményekhez.¹⁰⁵ Ez a rendszer kisebb változtatásokkal gyakorlatilag 1940-ig fennállt. 1926–1929 között, az újabb közigazgatási törvény életbeléptéig Háromszék megye tanácsa és az állandó küldöttség folyamatosan működött, egyetlen alkalommal sem volt feloszlata. Ez idő alatt a közgyűlés összesen 12 alkalommal ült össze, ebből 8 volt rendes (beleértve az alakulót is), 4 rendkívüli, belügyminisztériumi engedéllyel. A rendkívüli közgyűlések a napirend szempontjából nem tértek el a rendesektől, általában a rendes közgyűlésen meghirdetett napirendi pontokat tárgyalták, amelyeket idő hiánya miatt ott nem tudtak tárgyalni, vagy egy-egy adott ügy kivizsgálására bizottság alakult, a határozathozatalhoz pedig szükség volt ennek beszámolójára. A kezdetektől kialakult gyakorlat szerint a megye hivatalos lapja rendszeresen leközölte kivonatolva a jegyzőkönyveket.¹⁰⁶ A tanácskozások és határozatok főként megyei ügyeket érintettek, elenyésző mértékben voltak napirenden községek által beterjesztett ügyek, ezek tárgya pedig nagyjából települések egy községbe való egyesülése, vagy ezek szétválása volt. A testület elsősorban szabályrendeletek alkotására koncentrált, a megyei pénzügyek egyensúlyára, illetve a korábbi időszak mérlegeit vizsgálta felül. Így került napirendre a Várme gyei Tanalap ügye első alkalommal dr. Molnár Dénes 1928. április 3-án elhangzott interpellációja nyomán. A tanácsosok többsége sérelmesnek érezte, hogy a prefektúra a jogi személyekre vonatkozó törvény életbe léptetése alkalmával nem intézkedett, hogy a kezelésében lévő alapok

104 Uo. 20 septembrie 1926.

105 Uo. 11 noiembrie 1926.

106 Uo. 20 septembrie 1926; 11 noiembrie 1926; 17 februarie 1927; 12 mai 1927.; 10 noiembrie 1927; 12 martie 1928; 12 aprilie 1928; 7 iunie 1928; 10 noiembrie 1928; 7 decembrie 1928; 25 martie 1929.

újra jogi személyiséget nyerjenek, a legjelentősebb közösségi vagyon így nem eredeti rendeltetésének megfelelően működött. Tetézte a frusztrációt, hogy a megyei iskolaépítési alap – amelyet a Vármegyei Tanalap vagyonaiból hozott létre a prefektus – a román tannyelvű állami iskolák építését és javítását finanszírozta, 1926 tavaszán pedig olyan Bodza-vidéki iskolák építésére hirdetett meg versenytárgyalást, amelyek az új közigazgatási törvény nyomán már nem is Háromszék, hanem Brassó megyéhez tartoztak.¹⁰⁷ Az állandó küldöttség olyan javaslatot fogalmazott meg a tanalappal kapcsolatban, hogy azt az alapító okiratban szereplő eredeti rendeltetése szerint állítsák vissza, vagyis a magyar nyelvű oktatást felvállaló felekezeti iskolák finanszírozásához járuljon hozzá. A közgyűlés a javaslatot elfogadta, ám az ügy elakadt, mert 1929. augusztus 28-án a kormány feloszlatta Háromszék megye tanácsát, hogy alkalmazni lehessen az újabb közigazgatási törvényt.

Ami a végrehajtással megbízott tisztviselőgárdát illeti, a központi megyei közigazgatásban tevékenykedők, a prétori hivatalok alkalmazottai és a községi jegyzők 1926. január elsejétől már nem mint megyei tisztviselők tevékenykedtek, hanem állami tisztviselői státust kaptak, melynek megfelelően a prefektus az év elején újra kinevezte a jegyzőket.¹⁰⁸ 1926 elején a Belügyminisztérium azt az irányelvet adta Háromszék megye prefektusának, hogy a jegyzői körök átcsoportosításával intézkedjen az állami költségvetésből fenntartott állások csökkentéséről.¹⁰⁹ Ennek megfelelően kisebb léptékű mozgások történtek, mint Zalán körjegyzőség székhelyének áthelyezése Oltszemre, ami további lépéssorozatot készített elő, vagy Bélafalva kiszakítása Esztelnek körből és Kéziszentkereszthez való csatolása.¹¹⁰ Két év elteltével az újabb kormány ismét irányt váltott, a bővítés lehetőségéről értesítve Háromszék megye prefektusát. Két újabb jegyzőség, a sepsibükszádi és a kézdialmásai létesült 1928 elején.¹¹¹ Tisztviselői karrierek szempontjából egy relatív nyu-

107 RNLKmh, F 9. 34. á. 1926/ 3021.; *MOJT*, 18 martie 1926.

108 RNLKmh, F 9. 34. á. 1926/ 428.; *MOJT*, 1 aprilie 1926

109 *MOJT*, 28 ianuarie 1926.

110 RNLKmh, F 9. 34. á. 1926/1961.; *MOJT*, 18 februarie 1926.; RNLKmh, F 9. 34. á. 1927/ 2825.; *MOJT*, 3 martie 1927.

111 RNLKmh, F 9. 34. á. 1928/ 1854.; *MOJT*, 7 februarie 1928.

godt időszak volt az 1926–1929 közötti, a korábbi évekre jellemző fluktuáció csillapodott, illetve a megye területén belüli rotáció is kisebb léptékűvé vált. A megye élén összesen négy prefektus állt ez idő alatt, ami a központi kormányzatban végbemenő gyors változások helyi leképeződéseként értelmezhető. Ennek hullámverései némiképp megmutatkoztak a vezető beosztású tisztviselők mozgásában is.

A több rendben felülírt második és harmadik közigazgatási törvény alkalmazása (1929–1938)

Nagy Románia második közigazgatási törvénye, a *Helyi közigazgatás megszervezéséről szóló törvény* 1929. július 29-én került kihirdetésre.¹¹² A törvény életbeléptetése érdekében a Belügyminisztérium 1929. augusztus 28-i hatállyal rendeleti úton feloszlatta Háromszék megye tanácsát, helyébe időközi bizottságot nevezett ki Nicolae Crăciun prefektus felterjesztése alapján, majd a községi tanácsokkal tette ugyanezt.¹¹³ A belügyminiszter ugyanakkor kinevezte azokat a megyei és járási bizottságokat (comisiunea județeană pentru aplicarea LOAL, comisiunea de plăși), amelyek a közigazgatási törvény életbeléptetésével kapcsolatban ajánlásokat kellett megfogalmazzanak, különösképpen a falvak községekbe való csoportosításával és a közigazgatás területi beosztásával kapcsolatban.¹¹⁴ A megyei bizottság december 3–23 között tette közszemlére a választói névsorokat,¹¹⁵ a belügyminiszter pedig 1930. február 5-re írta ki országos szinten a megyei tanácsok választását.¹¹⁶ A megyei időközi bizottság megalakulását követően négyszer ülésezett, első ülésén a megye 1930-as költségvetését szavazták meg, a további két ülésen, má-

112 *Lege pentru organizarea administrației locale* (LOAL). In: *MO*, (3 iulie 1929) 170.

113 Megyei Időközi Bizottság tagjai: Cerghi Pop Victor elnök, Basarabescu Victor, Ciora Ioan, dr. Bretfeleanu Liviu, Rădoi Nicolae, Nistor Aurel, Kocsis Benedek, Nicolae Bengeanu, Axente Alexandru. Lásd: RNLKMH, F 9. 34. á. 1929/13391, 13454.; *MOJT*, 2 septembrie 1929.

114 RNLKMH, F 9. 34. á. 1929/ 13513.; *MOJT*, 2 septembrie 1929.

115 RNLKMH, F 9. 34. á. 1929/ 18146.; *MOJT*, 5 decembrie 1929.

116 Decret Regal nr. 9837/ 31. 12. 1929. In: *MO*, (9 decembrie 1929) 274.

jusban és júniusban a községi választások megsemmisítéséért beterjesztett polgári folyamódásokat vitatták meg, majd a megyei tanács alakuló ülését követően ünnepi ülést tartottak, ahol üdvözlétüket küldték az ország új uralkodójának, II. Károlynak.¹¹⁷ A megyei tanács választási eredményei – Szentkereszty Béla folyamódására – a Központi Felülvizsgálati Bizottság (Comitetul Central de Revizuire)¹¹⁸ határozata nyomán, március 16-án lett jogerős, a 30 megválasztott tagot és a jog szerinti tagokat a prefektus június 5-re hívta össze alakuló ülésre.¹¹⁹ Az alakuló ülésen egyéves mandátumra megválasztották a vezető bírót (Bogdán Artúr elnök, dr. Török Andor és dr. Molnár Dénes alelnökök, dr. Kelemen Zoltán és Dancs Lajos titkárok, Cseh István, Boér Sándor felügyelők), ötéves mandátumra a tanács küldöttségét (Sípos Dezső, Ütő Áron, dr. Molnár Dénes, dr. Tankó Béla rendes tagok, illetve Tökés József, József Lajos, dr. Kelemen Zoltán póttagok) és az ellenőrző bizottságot (dr. Török Andor, Apor Péter, Seethal Ferenc, Demeter István, Dancs Lajos). A választott tanácsosok a prefektustól hozzájárulást kértek, hogy a tárgyalásokon használhassák a magyar nyelvet, amire negatív válasz érkezett.¹²⁰ Az alakuló ülés határozatai azonban nem emelkedtek azonnal jogerőre, mivel egy folyamódás folytán a kolozsvári felülvizsgálati bizottság június 27-én megsemmisítette, ezt pedig a központi felülvizsgálati bizottság július 27-én helyben hagyta.¹²¹ A prefektus újabb alakuló ülést augusztus 28-ra hívott össze. A tanács küldöttségének és elnöknek, dr. Ke-

117 *MOJT*, 5 martie 1930; 15 mai 1930; 5 iunie 1930; 25 iunie 1930.

118 *A Helyi közigazgatás megszervezéséről szóló törvény* (HKMT) 325. cikkelye alapján jött létre mint „helyi autonóm jogszabályokat és határozatokat felülvizsgáló és megújító bíróság és mint ezek közigazgatását felügyelő és ellenőrző szerv”. (RNLKMH, F 9. 34. á. 1930/ 4232.; *MOJT*, 5 aprilie 1930.) A bukaresti, központi bizottságnak alárendelve létrejöttek a helyi bizottságok. A HKMT 1930. január 4-én elfogadott módosítása alapján létrehozott Kolozsvári IV. Minisztériumi Igazgatóság (Directoratul Ministerial IV. Cluj) (RNLKMH, F 9. 34. á. 1930/6466.; *MOJT*, 9 mai 1930.) mellett működő Kolozsvári Helyi Felülvizsgálati Bizottság (Comitetul Local de Revizuire Cluj) volt Erdélyben területileg illetékes.

119 RNLKMH, F 9. 34. á. 1930/ 7790.; *MOJT*, 26 mai 1930.

120 *MOJT*, 16 iunie 1930.

121 RNLKMH, F 9. 34. á. 1930/ 11458.; *MOJT*, 5 august 1930.

resztes Károlynak megválasztása november 18-án vált jogerőssé, miután a központi felülvizsgálati bizottság elutasított egy megsemmisítést kérő folyamodást.¹²² Így rendkívüli közgyűlést, ahol végre érdemi határozatok születhettek, december 19-re hirdetett meg a tanács elnöke.¹²³ Ezen az ülésen több, különböző megyei szintű bizottságokba (köztisztasági, fegyelmi, újoncállító, rekviráló vegyes bizottságok, adóketető bizottságok, agrárkamara) tagok delegálásáról döntött a tanács, a megye pénzügyeit érintő döntéseket hoztak (korábbi évek számadásainak ellenőrzése, pótdadók kivetése, jelentés a megye vagyonáról, az 1931-es költségvetés), szabályrendeletek alkotásának menetrendjéről hoztak határozatot, a több faluból álló községek kérdéséről tárgyalták. A közigazgatási törvényt kiegészítő melléklet 1929 decemberében 33 több településből összetevődő községet, 16 egy faluból álló községet és 87 tanáccsal rendelkező falut, illetve két várost állapított meg Háromszék megyében.¹²⁴ A közigazgatási törvény a megyei tanácsok számára fenntartotta annak lehetőségét, hogy olyan több faluból álló községek létrehozására tegyenek javaslatot, amelyek lélekszáma nem érne el a 10 000-et, Háromszék megye tanácsa ezt az elképzelést helyben hagyta.¹²⁵ A soron következő, 1931. március másodikán tartott tanácsülésen a választott képviselők az 1925 előtti időszakban a vármegyei közgyűlés helyett tevékenykedő prefektus által alkotott szabályrendeletek megsemmisítéséért szálltak síkra nyíltan. Az 1924-ben alkotott állattenyésztési alap és szabályrendelet megsemmisítését sürgették, illetve egy vizsgálóbizottság jött létre a 2. számú megyei szabályrendelet felülvizsgálatára, ami valójában az iskolaépítési alap volt. A tanács többsége ezúttal is egyetértett abban, hogy a régi Vármegyei Tanalapot vissza kell állítani eredeti rendeltetésének – beleértve a volt székely határőri épületeket is –, illetve követelték a prefektustól, hogy az 1929-ben jogtalanul felhasznált 47 305 lejt térítse vissza.¹²⁶ Az állattenyésztési szabályrendelet megsemmisítését megtámadta a pre-

122 RNLKMH, F 9. 34. á. 1930/ 16959.; *MOJT*, 25 noiembrie 1930.

123 *MOJT*, 3 decembrie 1930.

124 Anexa nr. 2 la înaltul Decret Regal nr. 4036 din 7 decembrie 1929. In: *MO*, (9 decembrie 1929) 274.

125 *Monitorul Județului Treiscaune* (a továbbiakban MJT), 15 ianuarie 1931.

126 *MJT*, 8 aprilie 1931.

fektus, a kolozsvári felülvizsgálati bizottság pedig a javára döntött.¹²⁷ A tanalap ügye pedig ismét megfeneklett, mert a nyár folyamán a kormány feloszlatta a megyei tanácsot a közigazgatási törvény egy újabb módosításának életbeléptetése okán.¹²⁸

A megyei időközi bizottság első ülését augusztus 21-én tartotta. Ez gyakorlatilag az 1930. június 11-én tartott utolsó ülés folytatása volt, a napirendek folyószáma 449-cel kezdődött, ahol bő egy évvel korábban abbamaradt.¹²⁹ Új bizottság 1932. június 30-án alakult belügyminiszteri határozat szerint.¹³⁰ A közigazgatási törvény egy újabb módosítása¹³¹ arra sarkallta a belügyminisztert, hogy az megyei tanácsot 1930. február 5-én megválasztott tagjaival visszaállítsa. A prefektus 1932. október 10-ére újra összehívta az alakuló ülést.¹³² A megyei tanács elnökének dr. Keresztes Károlyt választották vissza, alelnököknek dr. Molnár Dénest és dr. Fábián Lászlót, a felügyelő bizottság tagjainak Boér Sándort és Cseh Istvánt, mindannyit egyéves megbízásra. A küldöttség rendes tagjai: dr. Keresztes Károly, dr. Molnár Dénes, dr. Kelemen Zoltán és Tökés József voltak, pótagok Demeter István, Pálmai Béla, József Lajos.¹³³ Az első rendes ülésre december 3-án került sor, amikor küldötteket választottak a különböző bizottságokba és megyei pénzügyet érintő kérdéseket tárgyaltak (pótadók csökkentése, megyei kölcsön, számadás az 1931. évre, költségvetés az 1933. évre), illetve a küldöttség elnöke ez alkalommal olvasta fel először a megye általános közigazgatási állapotáról készült jelentést. A közigazgatási törvény erről a féléves jelentésről rendelkezett, Háromszék tanácsa azonban határozott, hogy – az adókról és köz-

127 Uo. 6 iulie 1931.

128 *Lege pentru modificarea unor dispozițiuni pentru organizarea administrațiunii locale și din legea organizării administrațiunii municipiului București.* (Kihirdetve 1931. július 14-én.) In: *MO*, (15 iulie 1931) 161.

129 RNLKmH, F 9. 34. á. 1931/ 12112.; *MJT*, 3 septembrie 1931.

130 *Buletinul Oficial al Județului Treiscaune* (a továbbiakban *BOJT*), 30 iunie 1932.

131 *Lege pentru modificarea unor dispozițiuni din legea pentru organizarea administrațiunii locale.* (Kihirdetve: 1932. szeptember 20-án.) In: *MO*, (21 septembrie 1932) 221.

132 RNLKmH, F 9. 34. á. 1932/ 15885.; *BOJT*, 5 octombrie 1932.

133 *BOJT*, 20 octombrie 1932.

oktatásról szóló fejezet kiegészítésével – a későbbiekben minden tanács-tag ezt nyomtatott formában, az ülés előtt kézhez kapja, ami az 1918 előtti hagyományokból inspirálódott.¹³⁴ Következő évben a megyei tanács három alkalommal, március 20-án, április 29-én és május 27-én ülésezett.¹³⁵ 1932. november 15–1933. január 17. között a küldöttség hét alkalommal ült össze. E testület jegyzőkönyveit is közölte kivonatban a megye hivatalos lapja.¹³⁶ Úgy tűnt, hogy a rendszer végre működésbe lép. A tanács a megye pénzügyeinek tárgyalásán túllépve, a szabályrendelet alkotói tevékenységét is újrazedte, a május 27-én tartott ülésen pedig újra előkerült a Vármegyei Tanalap ügye. A két évvel korábban alakított vizsgálóbizottság nevében dr. Molnár Dénes bemutatott egy emlékiratot, ami alapján a tanács arról határozott, hogy a 2. számú megyei szabályrendelet megsemmisítésért a királyhoz, a Belügyi és Közoktatásügyi Minisztériumokhoz folyamodnak közvetlenül, továbbá Szentkerszty Béla országgyűlési képviselő és megyei tanácsos vezetésével a parlamenti képviselők és szenátorok részvételével egy ténymegállapító küldöttséget indítanak, hogy a Tanalapot adják vissza a megyének az eredeti formájában, az eredeti alapszabály szerint. A küldöttséget felhatalmazták, járjon el, hogy a telekkönyvből töröljék a *Casei Școalelor* tulajdonjogát a volt székely határőri ingatlanok felett. De immár harmadszorra ezen a ponton oszlatták fel a megyei tanácsot, nem közvetlenül a prefektus intézkedésére, hanem országos fordulatba ágyazottan. Háromszék megye tanácsának ülését még meghirdették december 1-jére, december 2-ra, illetve 1934. március 1-jére, ám a belügyminiszter mindkét alkalommal elnapolta.¹³⁷ Végül a közigazgatási törvény egy újabb módosításának¹³⁸ életbeléptetése

134 RNLKMH, F 9. 34. á. 1932/ 18920.; *BOJT*, 20 decembrie; 28 decembrie 1932.

135 *BOJT*, 2 aprilie; 10 mai; 9 iunie 1933.

136 Uo. 15 noiembrie; 23 noiembrie; 5 decembrie; 31 decembrie 1932; 4 ianuarie; 17 ianuarie 1933.

137 RNLKMH, F 9. 34. á. 1933/ 14866.; 1933/ 15616.; 1933/ 16370.; 1934/ 2610.; *BOJT*, 26 octombrie; 18 noiembrie; 24 noiembrie 1933; 17 februarie 1934.

138 *Lege pentru modificarea unor articole din legea pentru organizarea administrațiunii locale*. (Kihirdetve: 1934. március 17-én.) In: *MO*, (18 martie 1934) 65.

okán központilag feloszlatták a megyei tanácsot,¹³⁹ ami ezúttal véglegesnek bizonyult. A későbbiekben már többé nem ülésezett e törvényhatósági reprezentatív testület, választást sem írtak ki.

Az 1929. augusztus 28.–1938. február 19. közötti időszak mérlegét megvonva világos, hogy ez idő alatt nem a reprezentativitáson alapuló, helyi politikai erő kezében volt a megye vezetése, hanem a központi hatalom érdekeit képviselő időközi bizottságok és a prefektus kezében. Ez alatt az idő alatt a megyei tanács összesen 9 alkalommal ülésezett, ebből 3 alkalommal kizárólag a testület megalakulása körüli kérdésekkel foglalkoztak, míg az érdemi munkára 6 alkalom jutott. Ezzel szemben az időközi bizottság összesen 52 alkalommal ülésezett, szerepe azonban folyamatosan csökkent, a községeket érintő kérdések fokozatosan a prefektusi hatáskörbe kerültek át.

Ami leginkább releváns: a helyi szintű jogalkotás szinte kizárólag az időközi bizottság és prefektus kezében maradt, a szabályrendeletek ennek a testületnek a működése alatt láttak napvilágot, a megyei tanács gyakorlatilag egyetlen új jogszabályt, vagy módosítást sem tudott véghezvinni, így kétségtelenül egyet lehet érteni azzal a kijelentéssel, hogy „*az időközi bizottság lett a rendszer és a választott tanács a kivétel.*”¹⁴⁰ Az 1936-os közigazgatási törvény¹⁴¹ életbeléptetése nyomán, április 7-én a Belügyminisztérium már régi időközi bizottságot oszlatott fel és újat nevezett ki.¹⁴²

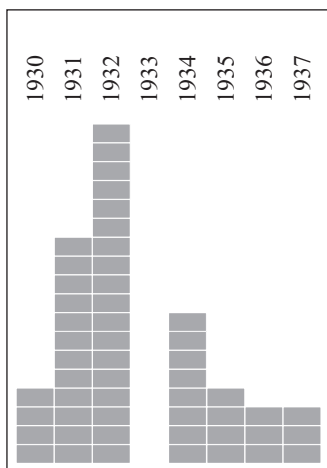
A tisztviselők helyzetét tekintve, az 1929-es közigazgatási törvény a községi és körjegyzőket községi tisztviselőkké nyilvánította, az ezt módosító első jogszabály azonban visszahelyezte állami tisztviselői státusukba. Az 1929-ben kezdődött gazdasági világválság hatása érződött a közigazgatási személyzet létszámában is: a kormány képviselői a községek és megye dologi kiadásainak csökkentése mellett a létszám csökkentésére törekedtek a szűkös években. A törvényhatósági központi igazgatási struktúrában jelentősebb változások az 1926 novemberében elfogadott szabályrendelethez mérten nem történtek, kivételként, felsőbb uta-

139 RNLKmh, F 9. 34. á. 1934/ 4797.; *BOJT*, 2 aprilie 1934.

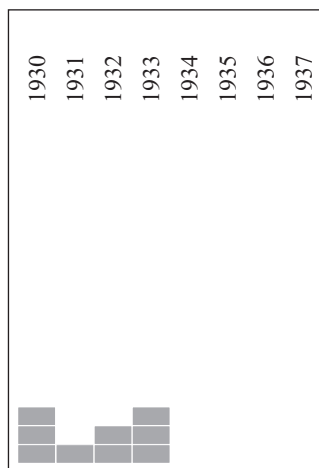
140 Nagy Lajos: *i. m.* 180.

141 Legea administrativă. In: *MO*, (7 martie 1936) 73/2.

142 *BOJT*, 4 iulie 1936.

*Háromszék megye
időközi bizottsága
üléseinek száma évenként*

*Háromszék megye tanácsa
üléseinek száma
évenként*

sításra létrejött a *Különleges Kérvényező Szolgálat* (Serviciu Special de Petitionare) a prefektúrához intézett egyéni kérelmek fogadására.¹⁴³

Az 1929. július–1938. január közötti időszakban nyolc prefektus váltotta egymást. A személyes magatartást és egyéni teljesítményt tekintve, mindenképpen kiemelendő dr. Valeriu Bidu személye, aki eredetileg a kézdivásárhelyi kórház orvosa volt, és 1933. november 28.–1937. február 2. között volt hivatalban. A Bidu-érában a megyei tanács fel volt oszlatva, így a kormányon lévő Nemzeti Liberális Párt politikáját helyi szinten akadálytalanul érvényesíteni tudta. Az időközi bizottság 1934. évi utolsó ülésén kirohanást intézett a magyar párt ellen, amiért ellene irányuló propagandát folytatott, illetve a Nemzeti Parasztpártot ostromozta, azzal vádolva az előző kormányt és a háromszéki kormányképviselőt, hogy miattuk borult fel a megye költségvetésének egyensúlya.¹⁴⁴ Az időközi bizottság ülésein a későbbiekben is megragadta a lehetőséget, hogy

143 Uo. 23 mai 1936.

144 Uo. 31 decembrie 1934.

politikai ellenfeleit támadja, saját érdemeit hangoztassa. 1935 áprilisában azzal dicsekedett, hogy az 1934-es állapothoz képest 143-ról 68-ra csökkentette a közigazgatási személyzetet, a költségvetés bevételi tételét 922 474 lejről 2 247 982 lejre emelte.¹⁴⁵ A következő évben a költségvetést úgy vezette fel, hogy: „[az előző évi] a pénzügyi felépülés és a régi kormányt büneiért való bűnhődés költségvetése volt”, az 1936/37-es év költségvetése pedig „a beruházás, a tisztviselők megfelelő beosztásának és a nemzeti életünk újjáéledésének költségvetése.”¹⁴⁶ Leginkább a román nemzetépítés területén kifejtett tevékenységével szerzett hírnevet magának, a bukaresti kezdeményezésű ún. *visszarománosítás* elnevezésű kultúrpolitika lelkes élharcosa volt. A megyei időközi bizottság 1936 decemberében tartott expozéjában azzal hivatkozott, hogy személyes közbenjárásának köszönhetően a községek és a megye hozzájárulása az ortodox templomépítésekhez a következőképpen alakult: 1933-ban 20 209 lej; 1934-ben 296 000 lej; 1935-ben 1 754 505 lej; 1936-ban 3 623 500 lej.¹⁴⁷ Hivatali ideje alatt, 1934 szeptember/októberében került sor a második nagyszabású román nyelvvizsgára, amikor legalább 204 személyt rendeltek be. Ezúttal nemcsak a tisztviselők, hanem kórházi személyzet, ügyügyi alkalmazottak és községi pénztárosok is számot kellett adjanak román nyelvtudásukról.¹⁴⁸ A prefektusi hatalom legkiterjedtebb tényérése 1936 őszén tapasztalható. Bidu prefektus ekkor ruházta át saját jogköréből a prétorokra, hogy járásuk területén a falusi községektől függő tanácskozó testületek (tanács és küldöttség) határozatait megsemmisítsék, ami gyakorlatilag a központi akarat azonnali végrehajtásának lehe-

145 Uo. 22 aprilie 1935.

146 Uo. 4 iulie 1936.

147 Uo. 4 ianuarie 1937.

148 A megyei központi és a két város 33 beidézett tisztviselője közül mindannyian átmenő osztályzatot szereztek. A községi jegyzők, segédjegyzők és titkárok közül 63 személyt idéztek be, közülük 4 nem jelent meg és 6 nem szerzett átmenő osztályzatot. Lásd: *BOJT*, 26 noiembrie 1934. A kézdivásárhelyi, baróti és sepsiszenyörgyi kórházaktól berendelt 14 személy közül mindössze egy szerzett átmenő osztályzatot. A 25 ügyügyi alkalmazott közül 6-nak volt megfelelő román nyelvtudása. *BOJT*, 10 decembrie 1934. A 69 községi pénztárnok közül 34 szerzett megfelelő minősítést. *BOJT*, 16 decembrie 1934.

tőségét jelentette.¹⁴⁹ Ugyanakkor a jogállam működését megkérdőjelező, a lakosság magatartását befolyásolni szándékozó rendeletet hozott, aminek egyes elemei és büntetési/bírsági tételei nem szerepeltek sem központi jogszabályokban (törvény, miniszteri rendelet), sem helyi szinten alkotott szabályrendeletekben.¹⁵⁰ Ez látszólag az országban elharapózó légióárius visszaélések ellensúlyozására fogant, ám úgy tűnik, a magyarság megrendszabályozására is helyzetet teremtett.

Az utolsó felvonás

II. Károly az 1938. január 5-én kelt rendelettel az országban feloszlatta az összes községi (falusi és városi), illetve megyei tanácsot, helyükbe időközi bizottságok felállítását, a választások négy hónapon belüli kiírását rendelte el.¹⁵¹ Az újonnan kinevezett prefektus, dr. Ioan Culca a háromszéki 102 községben február 23–24-re írta ki a választásokat,¹⁵² ám erre már nem került sor. Február 10-én a belügyminiszter a prefektusi teendők ellátására Háromszék megyébe Constantin Petrini ezredest nevezte ki a brassói 41-es tüzérségi ezredtől.¹⁵³ Az ezredes azonnal intézkedett a választások visszavonásáról,¹⁵⁴ az időközi bizottságok felszámolásáról és helyükbe polgármesterek kinevezéséről az összes községben.¹⁵⁵ Egy héttel később Partenie Ilie tábornok, a brassói 5-ik hadtest kihirdette az ostromállapotot, a belügyminiszter pedig felhatalmazta a prefektusi teendőket ellátó Petrini ezredest, hogy az új közigazgatási törvény jóváhagyásáig a megyei tanács jogköreit gyakorolja.¹⁵⁶

149 RNLKmH, F 9. 34. á. 1936/ 9567.; *BOJT*, 21 septembrie 1936.

150 RNLKmH, F 9. 34. á. 1936/ 11570.; *BOJT*, 12 noiembrie 1936.

151 Decret Regal nr. 9/5. ianuarie 1938. In: *MO*, (6 ianuarie 1938) 5.

152 RNLKmH, F 9. 34. á. 1938/ 905.; *BOJT*, 20 ianuarie 1938.

153 *BOJT*, 19 februarie 1938.

154 RNLKmH, F 9. 34. á. 1938/ 2052.; *BOJT*, 19. februarie 1938.

155 RNLKmH, F 9. 34. á. 1938/2544.; 1938/2545.; 1938/2427.; 1938/2551.; *BOJT*, 19 februarie 1938.

156 *BOJT*, 12 martie 1938.

Az új alkotmányhoz igazított új közigazgatási törvényt 1938. augusztus 13-án adta II. Károly az országnak.¹⁵⁷ Legjelentősebb változás a területi beosztásban jelentkezett, Háromszék megyét az ún. Bucegi tartományba osztották be, Brassó erdélyi, illetve Muscel, Argeș, Teleorman, Vlașca, Dâmbovița, Ilfov, Prahova és Buzău havaselvi megyékkel együtt. Ezzel egy időben a megyék elvesztették jogi személyiségüket. A tartomány székhelyeként a jogszabály mellékletében Bukarest szerepel, ám az *Ăllami Főadminisztráció* (Administrația Generală de Stat) székhelye Ploiești város lett. Vezetője – *Királyi Helytartó* (Rezident Regal) titulusal – Alexandru Gane, akit 1939. február elsején váltott George Alexianu (korábban Suceava tartományt vezette).¹⁵⁸ Az új jogszabály hatályba lépése után Háromszéken Petrini ezredest váltotta dr. Ion Băleanu ezredes. Az előbbi által kinevezett falusi községek polgármesterei a helyükön maradtak, a kilátásba helyezett községi tanácsok választott tagjainak a számát drasztikusan lecsökkentették: 3 személy falusi községekben, a két városban: Kézdivásárhelyen 5, Sepsiszentgyörgyön 7 személy. A háromszéki falusi községek zömében a jog szerinti tanácsosok gyakorlatilag ugyanilyen, vagy nagyobb létszámban lehettek a tanács tagjai: az ortodox egyház rangidős papja, a többségi felekezet képviselője és az állami iskola rangidős oktatója, illetve a kisebbségi oktatás egy képviselője. Kézdivásárhelyen 5, Sepsiszentgyörgyön 6 jog szerinti képviselő lehetett a tanácsban. A megyei képviselő-testület megszűnt. Az új besorolás szerint a Belügyminisztérium egy megyeszékhely várost, egy nem megyeszékhely várost, illetve 110 településből összetevődő 103 községet hagyott jóvá Háromszék megye számára.¹⁵⁹

A hivatalosan decentralizációs vívmánynak értékelt közigazgatási berendezkedés egy új Románia megalkotását tűzte zászlajára. 1939 februárjában George Alexianu királyi helytartó körlevélben közölte a prefektusokkal, hogy létrejött a tartományban a *Szisztematizálási Tervek Bizottsága* (Comisiunea Planurilor de Sistematizare). Ez a bizottság első lépésben azt a feladatot adta a prefektusoknak, hogy válasszanak ki a

157 Legea administrativă. In: *MO*, (14 august 1938) 187.

158 *Buletinul Oficial al Ținutului Bucegi* (a továbbiakban BOȚB), (2 februarie 1939). 101.

159 *BOȚB*, (2 martie 1939). 266–270.

megye területén egy modellfalut, amelyik forgalmas út mentén helyezkedik el. Ott kezdjenek új, párhuzamos utak kialakításához, reprezentatív középületek, sportstadion építéséhez, közfürdő létesítéséhez, elektromos hálózat és közvilágítás kiépítéséhez. Összegezve: *„minden, ami szükséges egy rurális agglomerációhoz, amely fel kíván emelkedni egy magasabb civilizációs szintre.”* A hagyományos falukép felszámolásával járó szisztematizálást a tartományi bizottság útmutatásai alapján szándékoztak megvalósítani, a költségek felerészben a község, felerészben a tartomány költségvetését terhelték.¹⁶⁰ A prefektusok 1939. év végén tartott közigazgatási konferenciáján ismertté vált, hogy a Kárpátokon túli megyékben a szisztematizálás terén már előrelépés történt, a modellfalvak kiépítése már zajlott. Háromszékre vonatkozóan egyedül Sepsiszentgyörgy szisztematizálási terveinek folyamatban lévő elkészítéséről számoltak be. Kétségtelenül ennek a tervnek volt része az az ortodox katedrális, amit annak ellenére neveztek így, hogy nem volt püspöki székhely, ám úgy látszik, hogy a megnevezéssel status quot előlegeztek meg. *A közvetlenül a tartomány kezelésében lévő templomépítési munkálatok* fejezet alatt szereplő tétel 13 360 000 lejt tett ki, messzemenően a tartomány legnagyobb volumenű ilyenyszerű beruházása volt.¹⁶¹ Fontosságát mutatja, hogy a királyi helytartó október 31-én Háromszék megyében tett látogatása alkalmával ennek az építkezésnek a megtekintése volt a legfontosabb cél.¹⁶²

Háromszék megye ebben a formában történő igazgatása 1940. szeptember 7-ig tartott, a prefektúra közigazgatási iktatójának vezetése ekkor ért véget az 13633. számmal, majd szeptember 14-én a magyar hatóságok indították újra.¹⁶³

A két világháború között eltelt két évtized alatt a központi kormányzati és helyi önkormányzati erőter közötti interakcióban nyilvánvalóan az előbbi felülkerekedése mutatható ki, annak ellenére, hogy az erdélyi gyökerű Nemzeti Parasztpárt intézkedései a mérsékelt decentralizáció irányában mutattak. A központi kormányzat instabilitása erős hullám-

160 *BOȚB*, (16 februarie 1939). 163.

161 Uo. (21 decembrie 1939). 2228–2247.

162 Uo. (9 noiembrie 1939). 2050.

163 RNLKMH, F 9. 1/b. á. 350. köt.

veréseket eredményezett Háromszék megyében is. Bukarestben összesen 41 kormány váltotta egymást ez idő alatt. Ennek eredménye a 16 prefektusi kinevezés, ami az önkormányzatiság működési zavarát állandósította, és végeredményben a közérdeket csorbította.